

פרק א'

בית ספר קהילתי – במה דברים אמורים?

1. בי"ס קהילתי – במה דברים אמורים?
2. מטרותיו של ביה"ס הקהילתי
3. שותפות
4. ניצול הדדי של משאבים
5. הקהילות הפוטנציאליות של ביה"ס
6. בזכות ביה"ס הקהילתי:
 - * הורים
 - * פיתוח אישי של התלמידים
 - * הכשרת תלמידים לחיים קהילתיים
 - * שיפור יחסים בין מורים לבין תלמידים
 - * תגמולים למורים
 - * תגמולים למנהל
7. ייחודו של ביה"ס הקהילתי העל-יסודי – יתרונות וקשיים

1. בית הספר הקהילתי – במה דברים אמורים?

כאשר אנו אומרים בית ספר קהילתי, למה כוונתנו? מהם יחסי הגומלין בין בית הספר והקהילה? במה נבדל בי"ס קהילתי מכל בי"ס שמחנך תלמידים? הרי בכל בי"ס יש יחסי גומלין מסויימים בינו לבין קהילת ההורים, ולעיתים קרובות, גם עם קהילות אחרות. מהו ייחודו, אם כן, של ביה"ס הקהילתי?
והשאלה המרכזית – לשם מה צריך בי"ס קהילתי?

בית הספר הקהילתי הוא המסגרת הארגונית המביאה למימוש של רעיון החינוך הקהילתי.*
חינוך קהילתי מושתת על הרעיון שלפרט ולקהילה יש כוח לספק את צרכיהם בעצמם, ולשפר את איכות החיים בביה"ס ובקהילה – אם ישתפו פעולה באיתור הצרכים וינצלו את המשאבים המצויים בקהילה.

מכאן שבית ספר קהילתי הוא בי"ס שבו קיימת שותפות בין מורים תלמידים, הורים וחברים אחרים של הקהילה, תוך ניצול הדדי של המשאבים של ביה"ס ושל הקהילה.

שותפות והידברות הן מטרות חינוכיות חיוניות לחיים קהילתיים בחברה דמוקרטית.

2. מטרות ביה"ס הקהילתי העל-יסודי בישראל

- לאחר התנסות של שלוש שנים בהפעלת בתי ספר קהילתיים, על-יסודיים, ע"י אגף הנוער, ניתן לנסח את המטרות בהפיכת בית הספר העל-יסודי לבית ספר קהילתי כך:
1. חינוך לקראת מעורבות ואחריות קהילתית.
 2. יצירת דפוסים של הידברות וקבלת החלטות, משותפים לאוכלוסיות בית הספר ולנציגי הקהילה.
 3. ניצול יעיל ואחראי של משאבים (מבנים, כוח אדם של בית הספר ושל התושבים) לטובת בית הספר והקהילה.
 4. חינוך לצריכה שקולה ויעילה של שעות הפנאי.

* DECKER 1979.

3. שותפות

ביה"ס הקהילתי מממש שותפות ברמה גבוהה יותר מן השותפות הנהוגה בבית-ספר רגיל. השותפות מתחילה בתהליך קבלת ההחלטות ונמשכת עד לביצוע.

הידברות בין המשתתפים ושותפות בשלבים השונים של העבודה בפרויקט כלשהו, הם ערכים בסיסיים שמערכת החינוך בחברה דמוקרטית שואפת לחנך עליהם את אזרחיה. הם כרוכים בערכים חשובים נוספים: החל מסובלנות וכבוד לזולת ועד לערבות הדדית, אחריות ובגרות. השותפות היא לב ליבו של ביה"ס הקהילתי העל-יסודי.

מהם התחומים שבהם מתבצעת שותפות זו?
אין דגם אחיד לבתי הספר הקהילתיים. בכל ביה"ס מבררים השותפים את תחומי המעורבות שבהם ברצונם לשתף פעולה.

יש שני תחומי מעורבות עיקריים:

1. התחום החברתי-תרבותי.

2. התחום הלימודי-חינוכי.

שותפות התחום החברתי-תרבותי מתבטאת בפעולות הנובעות מצורכי הקהילה; לדוגמא: אם קיימת בקרב ההורים מודעות לצורך לעודד הידברות בין-דורית, ביניהם לבין הבנים, ניתן לקיים פעילויות חברתיות המספקות מסגרות מגוונות, שבהן הורים ובנים ישתפו פעולה. הדבר מתבטא בפעילות סביב נושא החגים – יום נטיעות בט"ו בשבט, או יום המשפחה, צורכי קהילה אחרים כגון: יום בריאות, או קליטת עלייה.

בקהילה שהתווספו אליה עולים חדשים רבים, נציגי ביה"ס קהילתי הקימו ועדה לקליטת העולים, שתכננה וגייסה את האוכלוסייה לביצוע פעילויות שונות של קליטה חברתית. כנ"ל כאשר מדובר באוכלוסיות ייחודיות אחרות, כגון קשישים.

צורכי תרבות: בקהילה שבה מתברר שיש צורך בפעילויות תרבותיות, שכן אוכלוסייתה אינה מגיעה למרכזים תרבותיים, או שהיא צרכנית נלהבת של פעולות תרבותיות מסוימות, שאינן קיימות במקום (סוגי מוסיקה שונים, מחול וכו') – כאן תתבטא הפעילות ב"סל תרבות", כלומר, הפיכת ביה"ס הקהילתי למרכז תרבות לכלל הקהילה, המזמין אליו מופעים עפ"י צורכי הקהילה.

שותפות בתחום הלימודי-חינוכי יכולה להתבטא בקבלת החלטות בתחום מסוים שבו ביה"ס יכול להעשיר את התלמידים מבחינת הנושאים ושעות הלימוד - בתגבור במדעי הטבע, במחשבים, בשפות זרות, בפתיחת מסלולים ייחודיים ובפיתוח נוסף של ביה"ס. שותפות ההורים דרושה החל משלב קבלת ההחלטות, המימון ואף הביצוע, בתחומים ארגוניים ומקצועיים, שבהם מקצועותיהם של ההורים יכולים לסייע בפתרון בעיות.

שותפות בתחום הלימודי-חינוכי היא חשובה. עם זאת, תחום המעורבות תלוי במה שיעלה בתהליך איתור הצרכים בקהילה ובהסכמה המלאה של כל השותפים. מעל לכל, יש לזכור ששותפות אינה שיוויון.

בכל תחום של מעורבות הורים נשמרים מספר עקרונות המשותפים לכל בתי הספר הקהילתיים:

- א. שמירת המחויבות לעקרונות האידיאולוגיים החינוכיים שמערכת החינוך בישראל פועלת לאורם. אם הורים ותלמידים ירצו לחנך לגזענות, או לפעול בניגוד לחוק חינוך חובה - לא יוכלו לעשות זאת, השותפות של הצוות החינוכי לא תאפשר זאת.
- ב. בירור משותף של תחומי המעורבות המקובלים על כל השותפים והבהרת הגבולות למעורבות. תהליך הבירור מתקיים במפגשים השונים בין מורים, הורים ותלמידים במוסדות של ביה"ס הקהילתי (ועדות, מועצה ציבורית וכו'). בהשתלמויות מוקדשות יחידות זמן מיוחדות להנחיית המורים כיצד לבצע תהליך זה. הצוות החינוכי של ביה"ס הוא צוות מקצועי ויש החלטות המחייבות ידע מקצועי, אתיקה מקצועית והתערבות גורמים לא מקצועיים, עלולה לפגוע בשיקול הדעת, ובעקרון הפרטיות של התלמידים. נושאים אלה חייבים להיות ידועים לשותפים מראש.
- ג. התחלת הפעולה מאותם תחומים אשר לגביהם קיימת הסכמה בין השותפים, מתוך עירנות להתפתחות של התהליך: התחלת הפעילות בביה"ס הקהילתי מתבטאת בפעולות בסיסיות מוסכמות ויכולה להוביל לפעילויות יותר מרחיקות לכת, כאשר שביעות רצון מהשותפות והתקשורת המשופרת מביאות להרחבת ולהעמקת בסיס ההסכמה של תחומי המעורבות.

4. ניצול הרדי של המשאבים של ביה"ס ושל הקהילה

מתוך ניסיוננו נראה, שבתי הספר הקהילתיים הצליחו להעשיר את תפקודם באמצעות ניצול המשאבים הקהילתיים.
לדוגמא:

שיתוף הפעולה באחד מבתי הספר עם המתנ"ס המקומי, איפשר פעילות למשפחה שלמה במחיר של 40 שקלים לשנה. הכיצד?

בתחילה, המתנ"ס חשש שהילדים לא יצטרפו לחוגים שלו, מפני שהם יקרים יותר. ועדת חוגים של ביה"ס הקהילתי ישרה עם מנהל המתנ"ס ותיאמה את נושא החוגים, על מנת שלא תיווצר כפילות. מדריכים של החוגים במתנ"ס רצו להתפרסם, ולכן העבירו בביה"ס חוגים בעלות נמוכה, התלמידים הכירו את המדריכים הטובים, וכך קרה שבמקום שפעילות המתנ"ס תצטמצם, תלמידים החלו לבוא לחוגים נוספים גם במתנ"ס.

בנוסף לכך, המתנ"ס איפשר לביה"ס שימוש במתקניו; באולם - למסיבות, חדרים להכנת תערוכה וכו'.

עד כדי כך הצליח הקשר שנוצרה תחרות בין שני מתנ"סים ברשות על שיתוף פעולה עם ביה"ס הקהילתי.

דוגמא אחרת:

ברשות מקומית, שבה היה מתנ"ס פעיל ובי"ס על-יסודי קהילתי המאגד בתוכו תלמידים משלוש שכונות, היתה התפתחות מעניינת:

בתחילה הושמעה טענה, שאין צורך בבי"ס קהילתי במקום, מכיוון שיש מתנ"ס. אך הסתבר, שהמתנ"ס לא הצליח לרכז בפעילויותיו בני נוער, וכמו כן לא הגיעו אליו תושבי כל שלוש השכונות, כיוון שהיו יחסים מעוררים בין תושביהן. העובדה שהמתנ"ס היה ממוקם באחת השכונות תרמה לפלגנות, ולא ניתן היה להתגבר על כך.

מבחינה זו היה ייתרון לביה"ס הקהילתי, שהיווה ציר מרכזי משותף. ביה"ס הקהילתי עירב את המבוגרים ואת בני הנוער כאחד, מכל השכונות.

מנהל המתנ"ס ראה בביה"ס מקום נייטרלי שיכול לסייע לו, וכך נוצרו יחסי גומלין בין המתנ"ס וביה"ס: רכזת התרבות של המתנ"ס בחנה את סל התרבות בראייה כוללת, כל נושא רכישת הציוד לענפי הספורט וכל החוגים שנערכו בביה"ס תוכננו ובוצעו במשותף, כאשר המערכת הכספית התנהלה ע"י חברי ועדת הכספים של ביה"ס הקהילתי, וכמו בכל הוועדות האחרות, גם בוועדה זו היה נציג של המתנ"ס.

כיום התושבים רואים את ביה"ס והמתנ"ס ככתובת אחת המפוצלת רק מבחינה גיאוגרפית בין שני מקומות.

ניצול הרדי של משאבי הקהילה מאפשר לפרט לקבל מגוון רחב של שירותים הדרושים לרווחתו הנפשית והגופנית בסביבתו הטבעית בעלות נמוכה, תוך ניצול מלא של מכשירי בית הספר ומתקניו בכל ימות השנה.*

כן ניתן לנצל את הציוד הבית ספרי גם בשעות ובימים בהם אין פעילות לימודית סדירה, ובדרך זאת להעשיר את ההצעות לתושבים.

השותפות שבין הרשות המקומית לבין ביה"ס הקהילתי מתבטאת בהשתתפותה של הרשות במימון הפעילויות.

איגום המשאבים מאפשר מגוון רחב של פעילויות, לתלמידים ולמבוגרים, בשעות אחר הצהריים, וכך תלמידים רבים מוצאים תחומי עניין בפעילות המאורגנת בשעות אלה.

בתי ספר שנמצאים כבר שלוש שנים בפרויקט מעידים על שיפור ביחס של תלמידים אל ביה"ס, אל הלימודים, אל המורים. ניתנת לתלמידים הזדמנות להוכיח את עצמם ולממש את הפוטנציאל שלהם במסגרת ביה"ס, שאיננו מסגרת לימודים-עיונית בלבד.

מגוון הפעילויות שמציע ביה"ס הקהילתי עשוי להשפיע גם על המבוגרים, לדוגמא: שיפור איכות החיים של ביה"ס הביא גם לשיפור באיכות החיים של הפרט, זו דוגמא לערך מוסף כאשר יש איגום משאבים.

אחד ההורים התגלה בוועדת פרסום, כצייר מוכשר וכגרפיקאי מעולה. הוא הצליח לתרגם את רעיונותיהם של חבריו בוועדה לעיצובים גראפיים מקוריים מאוד. ההורה קיבל עידוד רב כל כך מהצלחתו בביה"ס הקהילתי עד שחשב ברצינות על הסבת מקצוע, פתח בית דפוס והצליח מאוד בתחום זה.

השותפות בין ההורים לביה"ס, הביאה לידי כך שהורים התנדבו להעביר חוגים ללא תשלום, ואף התמידו בכך בשנה שבניהם לא היו עוד תלמידי בית הספר.

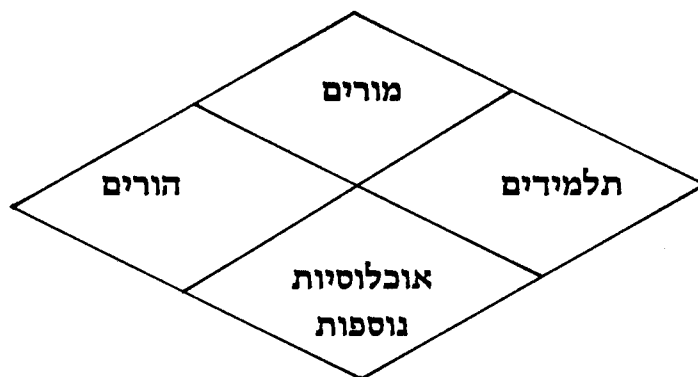
5. הקהילות הפוטנציאליות של ביה"ס העי"ס

בבית הספר הקהילתי העל-יסודי מצאנו אם כן מספר אוכלוסיות המשתפות ביניהן פעולה: מורים, הורים ותלמידים אשר בגיל ביה"ס העל-יסודי רוכשים יכולת השפעה ועשייה רבה. בנוסף לכך, קיימות קהילות פוטנציאליות נוספות לשיתוף פעולה בביה"ס הקהילתי. קהילות אלה של בית הספר הקהילתי מותנית במדיניות בית הספר ובהחלטותיו, ובהחלטותיה של הרשות המקומית.

קבוצות ההתייחסות הפוטנציאליות:

- א. הורי התלמידים בבית הספר – זו האוכלוסייה המשמעותית ביותר משום שמבין כל הקבוצות האחרות, העשויות לעמוד בקשר עם בית הספר, זיקתה אליו היא הגדולה ביותר. קבוצה זו לעיתים היא קהילה טריטוריאלית, אך לגבי בתי ספר אחרים היא מהווה קהילה פונקציונאלית.
- ב. הורים בכלל – הורים לתלמידים שאינם לומדים בבית הספר המקיים את הפעילות. זוהי קבוצה משמעותית, משום שבעיות חינוך קרובות לליבם ורלוונטיות לכל אחד מהם.
- ג. תושבי שכונה, או איזור גיאוגרפי מוגדר – בית הספר יכול לראות בתושבים קבוצת התייחסות לפעילות קהילתית – זוהי קהילה טריטוריאלית.
- ד. אוכלוסיות ייחודיות – כמו קשישים, נכים, או כל קבוצה בעלת ייחוד מוגדר.

לסיכום, ניתן לומר שקהילת היעד של בית הספר הקהילתי מורכבת מקבוצות ההתייחסות שלו, בהתאם לאופיו ולמדיניות החינוכית והחברתית של בית הספר ושל נציגי הקהילה. מניסיונו ראינו שקיימים דגמים שונים של בתי ספר קהילתיים, בהתאם לקהילות שבהן בחרו. גם בערים גדולות יש בתי ספר קהילתיים שאוכלוסיית התלמידים שלהם מתנקזת מכל קצווי העיר, והם מצליחים לפעול כבתי ספר קהילתיים, ממש כפי שבתי ספר יהודיים בעולם יכולים להצביע על קהילה ברורה שאיננה דווקא טריטוריאלית. גם במקומות שבהם נראה שיש קושי לקיים בי"ס קהילתי (ביה"ס ממוקם בשולי היישוב) הסתבר שכאשר ביה"ס מהווה מרכז משיכה ועונה על צרכים אמיתיים של הקהילה הוא מצליח. הבחירה בקהילת יעד הבטיחה במקרים רבים את הצלחת הפרויקט כולו, כגון באותו בי"ס בעיר גדולה, שבחר לו את אוכלוסיית השכונה הסמוכה הזקוקה לטיפוח מיוחד, ומאז הוא זוכה לשיתוף פעולה ולהערכה בלתי רגילה בסביבתו.

6. בזכות ביה"ס הקהילתי העל-יסודי

ביה"ס הקהילתי טומן בחובו תגמולים לכל השותפים בו, ומדרכן לשינוי ביחסי מורים-תלמידים, הורים-מורים ובנים-הורים. כאשר חברי הקהילה מתנסים בשותפות בתהליכי קבלת החלטות, בתקשורת בדרך של מו"מ, הידברות והתמודדות עם קונפליקטים - זהו צעד לקראת פיתוח אחריות, ערבות הרדית ותחושת שייכות.

עם הקמתן של מדינות ריכוזיות נחלש כוחה של הקהילה, המיסוד והביורוקרטיה, הראגה לאזרחי המדינה המודרנית באמצעות מוסדות פורמאליים (חינוך, פנים, משטרה וכו') החליפה את יכולת ההתארגנות העצמית של הקהילה, וכך פיתחו האזרחים תלות במוסדות המדינה, שעם הזמן התקשו לספק כהלכה את צרכי האזרחים*.

במקומות רבים קיימת התרופפות המסגרות הקהילתיות ואף המשפחתיות: היחיד מנותק מקהילתו ומהמשפחה המורחבת ונאלץ להתמודד לכד עם בעיית הקיום ללא תמיכה, תוך תחושת בדידות וניכור. את מקומה של האחרות הקהילתית תופסת האינריוירואליות והשאיפה להישגים. תחושות הניכור, הבדידות וחוסר השייכות מביאות להגברת האלימות ולבעיות חברתיות נוספות. שינויים בתחומי המדע והטכנולוגיה לצד שינויים כלכליים וחברתיים, מביאים לצמצום שעות העבודה ולגידולן של שעות הפנאי, לפני שנתנו את הדעת כיצד לצרוך אותן בדרך שקולה ויעילה. השינויים בעולמנו גרמו לשינויים במבנה המשפחה ובארגונים החברתיים, וחיי היומיום של הורים עובדים גורמים להתרופפות הקשר שבין הורים לבניהם. תופעה זאת התחזקה עם כניסתה של הטלוויזיה למעגל המשפחתי.

בבית הספר התגבשה צורת לימוד בכיתות נפרדות והוראתם של מקצועות נפרדים. צורה זו גרמה במהלך השנים לניתוק כמעט מוחלט של התלמידים והמורים מן החיים בחברה בכלל ובקהילה המיידית בפרט. בתי הספר הפכו לספקי מידע בתחומי ידע ספציפיים. למידה עיונית ללא התנסות וקשר לחיי היום יום, עלולה להיות חסרת משמעות לתלמידים; אורח החיים בבית הספר תרם לתחושת בידוד וניתוק של המורים זה מזה ושל התלמידים זה מזה.** הרצון להתמודד עם תחושת הבדידות, הניכור והרגשת חוסר השייכות של קבוצות ופרטים בקהילה, הניעו את אנשי החינוך לשנות את אופיו של בית הספר תוך הוספת המרכיב של חינוך קהילתי.

* שביד

** שרן/השותפות

המסורת היהודית, כידוע, פיתחה את הקהילתיות כמשך כל שנות הקיום היהודי בגלויות השונות. יהודים חיו כחברה כתוך חברה ונהגו משירותים קהילתיים, ומסיוע כפתרון בעיות הפרט והחברה בקהילה.

בישראל, הצורך בטיפוח הממלכתיות גרם למגמה ריכוזית שהחלישה את המסגרות הקהילתיות.

בשנות ה-60 הראשונות, בית הספר הפך להיות פתוח יותר לצרכיהם של הורי התלמידים (בעיקר בבתי ספר שהוגדרו "טעוני טיפוח"). קשר זה התרחב לקהילת המבוגרים, שאינם הורים, עם פיתוחם והפעלתם של המתנ"סים ובתי הספר המקיפים. היה זה רק המשך טבעי, איפוא, לשלב ההתפתחות הכא ביחסים שבין בית הספר בית ההורים והקהילה, יהיה קשר צמוד ומעולה. יי השתפר. זה התנע הקהילתי ניגד הדיח הישע הזריגונח הדייגונח שתעמוד במרכזו של קשר זה.*

בישראל של שנות ה-90, לעתים קרובות, השכלתם של הורים והתמצאותם בנושאי חינוך ובנושאים מקצועיים הנלמדים בביה"ס, יוצרת צורך של מעורבות בחינוך הציבורי.

קיימות גם סיבות נוספות למעורבות זאת:

- העמקת תהליכי הדמוקרטיזציה בישראל.
 - ניסיון רב יותר של הורים במאבקים ציבוריים (הרפורמה בחינוך).
 - מעורבות תושבים בוועדות היגוי מקומיות (פרוייקטים לרווחה, שיקום שכונות ומתנ"סים).
 - ביקורת התלמידים המושמעת יותר בבית.
 - ריבוי מסגרות בחינוך המצריך בחירה ביניהן.
 - עולים מארצות המערב שדירבנו גם הורים אחרים לשיתוף פעולה בנושאי חינוך.
 - חשיפה תקשורתית.
 - קיצוצים בתקציבי החינוך.
 - זמן פנוי וכסף בידי הציבור (במידה רבה יותר מאשר בשנות הקמת המדינה)**
- ביה"ס הקהילתי מבטא מגמות המעוררות את אזרחי הקהילה להיות יותר מעורבים ולקחת יותר אחריות בנושאים הקשורים לחייהם.
- מובן, יש לדאוג שמעורבות זאת לא תיהפך להתערבות הרסנית***.

* פרידמן, 1988.

** גולדברג/ביה"ס קהילתי 1991.

*** מעורבות הורים ההולכת וגדלה בחברה הישראלית ומשתקפת גם במוכנות של צה"ל לערב אותם הרבה יותר ממה שהיה מקובל בעבר בתקופת השירות הצבאי של בנייהם.

הורים:

במחקרים רבים בתחום החינוך עולה שאלת מעורבותם של הורים בחינוך ילדיהם. מסתמן קונפליקט בין שתי גישות: הגישה הדמוקרטית, הרואה במעורבותם של הורים זכות ותרומה לביה"ס ולהורים עצמם, מול הגישה הפרופסיונאלית, המדגישה את המומחיות של המורים, שהם בעלי הידע המקצועי והיכולת לקבל החלטות ולקבוע את מהלכי ביה"ס, בעוד שההורים חסרים ידע ומיומנות לכך.

על רקע הניגוד שיכול להיווצר בין הורים ומורים, עלולות לצמוח רגישויות ובעיות של אי-אמון, כשהורים אינם נוטים לקבל את הסמכות המקצועית של המורים בשעה שהמורים רגישים מאוד לאוטונומיה המקצועית שלהם.*

מתוך ניסיוננו הסתבר, שתהליך ההכשרה שעוברים השותפים השונים כדי לפעול יחד, יוצר נכונות לשיתוף פעולה ממשי. בתהליך זה מבררים את התחומים שבהם רצויה לכל הצדדים מעורבות של הורים, וכך נוצר איזון בין שתי הגישות לעיל. שיתוף הפעולה שמציע ביה"ס הקהילתי להורים משנה את יחסם לביה"ס. ודאי שלא כל ההורים מעורבים בכל הפעילויות: כל הורה בוחר במה לקחת חלק. העשייה המשותפת בביה"ס הקהילתי יוצרת יחסי אמון בין ההורים לבין ביה"ס וזה הבסיס ליצירת השינוי.

שוב ושוב נוכחנו באחת התפוקות החשובות למורים: המגע הקרוב יותר בין ההורים והמורים מביא למודעותם של ההורים את הקשיים בעבודת המורים ומקרב את ההורים אל עולמם של המורים. הכרת העובדות מביאה אותם להיות אמפטיים ולהעריך את עבודתם של המורים. קבוצת הורים כזאת משנה בדרך כלל את האווירה בקרב כלל ההורים ויחסם כלפי המורים וכלפי בית הספר משתפר.

חשוב כמובן, שגם מורים יתייחסו בעין יפה לרצונם של ההורים להיות מעורבים. מתברר ממחקרים שהורים ממעמד סוציו-כלכלי גבוה, נוטים להיות ביקורתיים יותר מאחרים כלפי ביה"ס, אך הם גם נוטים ליזום מגע וקשר עם ביה"ס יותר מהורים ממעמד נמוך** וקשר זה הוא קשר בתחומים מהותיים לביה"ס, ביחוד בדרג של קבלת החלטות. מכאן שדווקא מגוון סוגי השיתוף שמזמין ביה"ס הקהילתי העל-יסודי, הפונה אל כל אוכלוסיית ההורים מבטיח שכל אחד יוכל למצוא את מקומו, אם בוועדות ואם בפעילויות שוטפות של ביה"ס - מסיבות, חוגים

וכו'

* גולדרינג-שפירא 1990 המצטטים גם את נוי 1984, LICATA 1982 ו- BIDWELL 1970.

** HOLLISTER 1979.

הדגש הרב שמדגיש ביה"ט הקהילתי העל-יסודי את מעורבותם של הורים בתהליך החינוכי מתבסס גם על המסורת של בתי הספר הקהילתיים, כפי שפותחו באנגליה ובארצות הברית. שם השפיע מאוד דו"ח ועדת פלאוודן משנת 1969, שקבע כי "מרכיב חשוב ביותר המכחין, בין בתי ספר טובים לבין בתי-ספר פחות טובים, היא התייחסותם של המורים אל ההורים ושל ההורים אל המורים. כאשר אלה לאלה רוחשים כבוד הדדי אמיתי, כאשר הורים אכן מבינים מה עושה בית הספר למען ילדיהם, וכאשר המורים מודעים למידת תלותם הרבה בתמיכת הורים – יש סיכוי שהמוסד החינוכי יפעל טוב יותר להשגת מטרותיו הלימודיות והחינוכיות".*

ואכן במחקרים רבים התגלה כי למעורבות ההורים בביה"ס תוצאות התורמות הן לביה"ס והן לתלמידים בתחומים שונים. הדבר מהווה תמריץ להורים ולסגל ביה"ס לקיים דפוס מעורבות הורים שיתופי (בהשוואה לדפוסים רווחים אחרים כגון, יידוע, מתן ביטוי לרגשות, הגדרת בעיות, או המלצות). מעורבות זאת תרמה ברוב המקרים להישגי התלמידים ולשיפור התנהגותם, ועוד יותר לשיפור שביעות הרצון של ההורים מביה"ס, לשיפור האווירה בביה"ס ולשיפור יחסי הורים-בנים.

ככל שדפוס מעורבות ההורים היה שיתופי יותר, ההורים פעלו יותר.**

לדוגמא:

באחד מבתי הספר, בעקבות שאלון להורים, לתלמידים ולמורים עלה הצורך להעניק חיזוקים והעשרה לתלמידים שנעדרו מן הלימודים. כן עלה הצורך בהעשרה לכאלה שרוצים משהו מעבר לנלמד בביה"ס – למשל, בהיסטוריה על דמותו של נפוליאון. הוקמה ועדה משותפת של מורים, הורים ותלמידים, שמטרתה למצוא דרכים ושיטות להיענות לצורך זה.*** שם הוועדה ניתן ע"י תלמידים: "ראש פתוח". הפעולה כללה הכנת תלמידים לפני בחינות לשם ליבון בעיות לא ברורות בחומר, והעשרה ברכים מגוונות (סרטים, ניסויים במעבדה ועוד).

הפעילויות ניתנו ע"י מורים, הורים ותלמידים בעלי ידע בנושאים השונים. יש לציין שהתגברותם של המורים בשעורי ההעשרה האלה, בזמנם הפנוי, היא שגרמה להתפתחות התהליך.

ההורים והתלמידים נוכחו לדעת כי לפנייהם מורים אכפתיים שאינם חוסכים עמל לטובת התלמידים-בניהם, ואם למורים אכפת כל כך, אז בוודאי שההורים והתלמידים הרגישו מחויבים יותר לעשייה. היענותם של ההורים עוררה את המורים, וכך תהליך שיתוף הפעולה התרחב והעמיק.

* פרידמן חשין

** גולדרינג-שפירא 1990

*** על פעילותן של ועדות בכלל ועוד על פעילות זו ראה בעמ'.....

ההורים העסוקים ביותר, שהרגישו מתוגמלים בעקבות פעילותם בביה"ס מבחינת הערך העצמי שלהם, מימוש עצמי של כישורים מקצועיים רחבים, תחביבים וכשרונות שאינם באים על ביטויים בחיי היום-יום, וזוכים בתחושת שייכות נעימה לקהילה, מצאו פנאי לפעול, לתרום ולהיתרם.

מעורבות של הורים בביה"ס הקהילתי איננה תמיד "סיפור הצלחה", לדוגמא: באחד מכתבי הספר שבהתנסות, וועדה המליצה על הוראת ערבית כשפה זרה נוספת.

מנהל ביה"ס התנגד להמלצה מפני שסבר שיש להעדיף את הוראת השפה הצרפתית, ובתוקף סמכויותיו ותחושת העליונות המקצועית שלו לא קיבל את המלצות הוועדה. סגנון הניהול הסמכותי של המנהל מנע ממנו לשתף את חברי הוועדה בנימוקיו וכתוצאה מכך הוועדה התפרקה. הפרשה כולה עוררה תסכול גם אצל התלמידים וגם אצל הוריהם. המנחה של אגף הנוער נכנס לתמונה כדי להפיק לקחים ולמנוע הישנותם של מקרים דומים.

בעייה אחרת הקשורה להשתתפות הורים בוועדות נובעת מכך שבתחילה התלמידים לא התלהבו כל כך לרעיון השיתוף עם הוריהם, אך עמדתם השתנתה לאחר שהתנסו בישיבה משותפת בוועדות; הם ראו שיהססו של המבוגרים כלפיהם רציני, גילו שהוריהם משתלבים במסגרות השונות, הם הופתעו לטובה, ואף העידו כי התגאו בפעילות ההורים.

התברר, שדווקא בגלל קשיי הידברות בין הורים לבין בניהם בגיל ההתבגרות, כדאי להשתמש במסגרת של בית הספר הקהילתי, המספקת ערוצי תקשורת נוספים ביניהם, מחוץ לדפוסים שנוצרו בבית.

יש לזכור, הורים הם גם אזרחים הרוצים להיות פעילים. הורים הם בעלי צרכים אישיים, כמימוש עצמי ושייכות, וכאשר ניתנת להם הזדמנות לגרום לשינויים ברשות המקומית, או בקהילה, לפי רצונם ולפי צרכיהם, לטובת איכות החיים שלהם, הם מבינים את הפוטנציאל הגלום בהשתתפות ובפעילות ומקבלים זאת בברכה.

מתוך ראיון של סטודנטים מאוניברסיטת בר-אילן עם הורים פעילים בביה"ס הקהילתי העל-יסודי

1. שאלות להורים:

להורה פעיל ראשון:

- "מה הביא אותך להיות מעורב?"

"באתי לביה"ס משום שרציתי לעזור בשיפור הישגיהם של ילדי בלימודים, ע"י שיתוף פעולה עם המורים וע"י חיזוק הדימוי העצמי של ילדי".

"בהתחלה באמת למדתי הרבה על תפקודם של ילדי בביה"ס, אבל ככל שנכנסתי יותר לעניינים בביה"ס, התחלתי להיסחף לפעילות בתחום שבו יכולתי לתרום: כל מה שקשור לציוד האלקטרוני. כיום אני רוכש, מתקן ומפעיל ציוד זה ומלווה את העשייה ממש בכל התחומים".

"חץ מזה, אני מדריך בקורס אלקטרוניקה בביה"ס. יחד איתי פעילים מאוד כ-20 הורים מרמות סוציו-כלכליות מגוונות. עדיין אנחנו מתקשים למשוך הורים נוספים לפעילות".

להורה פעיל שני:

- "באילו פעילויות בביה"ס אתה תומך, עם אילו אינך מזדהה?"

"השאלה איננה מתאימה למציאות בביה"ס שלנו: הרי הכל נעשה בשיתוף כולנו ובהסכמתנו. כל הרעיונות הועלו וקיבלו את התייחסותנו. כולנו יוצאים עם הרגשה: אנחנו בנינו, אנחנו עשינו, וזה עושה טוב על הנשמה".

2. שאלות לתלמידים

באחד מבתי הספר הקהילתיים נשאלו תלמידים, "כיצד הם מקבלים את שותפות ההורים?"

ליאת: "לי אישית, לא מפריע כלל שההורים משתתפים בפעילות ביה"ס. גם בבית קיימת פתיחות ויחסים חברתיים עם ההורים".

שחר: "לי זה מפריע. אני צריך לחשוב פעמיים לפני שאני רוצה להביע איזה רעיון. הספונטניות נפגמת. מאידך, אני מעוניין להתקרב לחשיבה של מבוגר".

רועי: "גם לי זה קצת מפריע. תפישת החיים של המבוגרים שונה מזו של התלמידים, וזה מפריע לי. אך מאידך אני מודע לכך, שאין ברירה, כי זוהי המציאות".

מתוך רב שיח עם מורים, הורים תלמידים באחד מבתי הספר הקהילתיים, שהתקיים בפני מפקחים שרצו ללמוד את הנושא:

1. שאלות להורים:

- "מה מגיע אותך להיות מעורב כל כך?"

"כל אדם מחפש אתגר. בעבודה אני מתפרנס, עושה עסקים ומרוויח כסף. אבל הנפש לא זקוקה רק לכסף ולעבודה, צריך גם משהו רוחני... לעזור לזולת. כשאני רואה את השינוי בקהילה, את הפירות, את ההצלחה, יש לי הרגשה טובה. אני רואה בזה הישג אישי".

- "בקהילה שלכם יש מתנ"ס, ואתם מספרים שהמבוגרים לא הגיעו אל החוגים של המתנ"ס, וגם לכל הפעילויות של ביה"ס הגיע תמיד מיעוט קטן. כיצד הצלחתם לחולל את השינוי? מדוע התחילו ההורים להגיע?"

"אצלנו רוב האוכלוסייה מורכבת מפועלים, אנשים שעובדים קשה, בערב צופים בטלוויזיה ויוצאים רק לשמחות משפחתיות. אם אין משהו מושך לא מגיעים לא למתנ"ס ולא לביה"ס. לאסיפות ההורים הגיעו לא יותר מ-12 הורים מתוך 40. אבל כשהתחלנו בפעילויות של ביה"ס הקהילתי, זה היה שונה: ההורים המעורבים סיפרו לאחרים על פעילותם, ואלה שבאו אל הפעולות הראשונות, שהצליחו, הביאו איתם אחרים, זה עבר "מפה לאוזן". וחץ מזה, להורים יש "ציפור קטנה" בביה"ס, הילד, וכזה זה שונה מן המתנ"ס. חלוקי דעות יש גם עכשיו, וגם ביקורת, אבל הסה"כ הרבה יותר חיובי מאשר בעבר. בעבר היו הורים שהופיעו רק בתחילת השנה ובסופה וביקרו - מדוע עשיתם כך ולא עשיתם כך? השנה אמרו: "מה נעשה הלאה?" כי היו מעורבים לכל אורך הדרך. חל שינוי במודעות לבעיות של ביה"ס גם בעוד תחומים שפעם לא עניינו את ההורים, התחילו יוזמות של הורים והצעות לסיוע. בתוך עמי אני יושב, שואלים אותי ואני מספר להם".

ביה"ס הקהילתי ענה על צורך אמיתי, שינוי בתדמית בית הספר בקהילה מחד, והפעלת אנשי הקהילה לטובת עצמם, מאידך.

2. שאלות לרבות:

- "ובכל זאת, אילו ביה"ס היה מבצע כהלכה במסגרת החינוך החברתי את אותן הפעילויות, או שהמתנ"ס היה מצליח להביא אליו אנשים, האם לא היו זוכים לאותה הצלחה? מהו ייחודו של ביה"ס הקהילתי?"

"ראשית צריך להבין שהפעילויות והחוגים נבנו לאחר תהליך של איתור צרכים, ואין זה מקרה שהם הצליחו. זהו תהליך שלמדנו לבצע אותו והיה אדם שהיה אחראי לכרוך כל הזמן את השתתפות ההורים.

שנית, חשוב להבין שכאשר הכל הוכן בשותפות, מבעוד זמן, זה גרם לאחריות משותפת, וברור שכאשר מחליטים יחד, יש יותר מעורבות גם בהמשך.

פרט לכך, ניצול המשאבים, מוצלח יותר כשיש ב"ס קהילתי, מאשר כאשר כל גוף פועל בנפרד.

חשוב להבין גם שההורים לא היו מוכנים לתת יד ואף להסכים לפעילויות חברתיות שונות של בניהם, אילולי סמכו על ביה"ס בלב שלם, עד כדי כך שהסכימו ברצון לשלוח תלמידים ותלמידות למחנה קיץ שבו השתתפו גם תלמידים מבתי ספר ממלכתיים, בעוד ביה"ס שלנו הוא ב"ס ממלכתי-דתי ואוכלוסיית הקהילה מסורתית.

- "איך מגיע המידע מן הוועדות אל כלל האוכלוסיות - הורים, אנשי הקהילה ותלמידים, הרי לא כולם פעילים?"
"היה צורך למסד ערוצי תקשורת בין הוועדות לבין האוכלוסיות השונות. פתקים, פרסומים, הורעות בעל-פה ועוד.
הצעות הוועדות מגיעות לכל כיתה, דנים בהן ואז חוזרים לוועדה. ושוב חוזרים לכיתה ודנים בחלוקת התפקידים וכביצוע. החשיבה הקהילתית מתחילה מן הרמה הכיתתית, וכך מתרגלים "לחשוב קהילתי" גם מבחינת ביה"ס".

- "כיצד המחנכים מקבלים את הנושא? הרי מוטל עליהם עול נוסף?"
"אכן, כך הם תופסים את השינוי בהתחלה, ובאמת נדרשת מהם עבודה רבה. אבל במשך הזמן הם רואים שביה"ס הקהילתי מקל על עבודתם, כי יש שיפור במשמעת הכללית, חלק מעבודתם נעשה בוועדות, ושיתוף הפעולה מסייע להם בפועל וגם בהרגשה הטובה. עם זאת, יש גם קשיים".

פיתוח אישי של תלמיד ביה"ס קהילתי על-יסודי

ביה"ס קהילתי על-יסודי מאפשר דרכים מגוונות של התבטאות לתלמידים, בשל ריבוי החוגים וריבוי אפשרויות הפעולה - וועדות שונות שתלמידים שותפים בהן. ביצוע פעילות ציבורית מגוונת, שתלמידים לוקחים חלק פעיל בה, דיאלוג מתמיד וענייני עם מבוגרים. השותפות הזאת מעשירה ומפתחת תכונות וכשרונות רבים אצל התלמידים.

לדוגמא: תלמידה המשתתפת בוועדה להעשרה לימודית, מצאה את עצמה מתכוננת לישיבות הוועדה באופן רציני ביותר: היה עליה לבדוק את תגובות התלמידים על פעילויות ההעשרה הקיימות, הגיעו אליה בקשות להעשרה בתחומים חדשים, בישיבות הוועדה נשקלו חלופות שונות של תכנים, מרצים, שיקולים כספיים ואחרים הועלו ונבדקו. היא קיבלה את האחריות לייצג את התלמידים ברצינות רבה.

דוגמא אחרת קשורה לפעילות ציבורית של תלמידים: באחד מבתי הספר הקהילתיים התעורר הצורך בפעילות ציבורית רחבה בקליטת העולים. התלמידים יזמו את מעורבות הקהילה כולה בקליטה. הם גייסו את משפחותיהם לאימוץ העולים ואף הביאו לכך שמשפחות נוספות בקהילה נרתמו למבצע המתמשך של האימוץ.
מעורבות תלמידים באירועים קהילתיים סביב חג, או סביב צרכי הקהילה גרמה ל"גילוי" של כשרונות שונים: תלמיד אחד הצטיין בכשרו הארגוני, אחר התבלט בכשרונותיו האומנותיים. התברר שתלמידי ביה"ס העל-יסודי מסוגלים לבצע משימות בשיתוף פעולה עם מבוגרים כבוגרים לכל דבר.

גם בבי"ס שאינו קהילתי מתרחשת פעילות תלמידים, אך אין בבית ספר זה תהליך חינוכי המבטיח את הפיתוח האישי המעמיק של התלמידים, כיוון שפעילות זו מורכבת מאירועים חד-פעמיים, שאינם מכוונים. מסגרת ביה"ס הקהילתי מבטיחה את התרחשותו של תהליך מבוקר, מתוכנן ומעמיק של שיתוף התלמידים בתהליך קבלת ההחלטות ובעשייה.

הכשרת התלמידים לחיים קהילתיים

לקראת הקמת בי"ס קהילתי מבצעים התלמידים עם המורים וההורים פעילות לאיתור צרכים בקהילה, כאן מתוודע התלמיד לצרכים שונים, לאוכלוסיות שונות, למוסדות ולגופים בקהילה, ונפתח לו צוהר להכרת העולם שבו הוא חי, ובעצם, לא בא עימו במגע יום יומי.

מתברר לתלמיד, ששכניו צמאים לפעילות תרבותית ויש מכנה משותף רב בינו לבינם. התלמיד מבין כי התושבים יכולים לשפר את איכות חייהם בכוחות עצמם. בכך מתחנך התלמיד ליטול אחריות וליזום בעצמו את השיפור ולא לחכות למוסדות ולארגונים שיעשו זאת עבורו.

ההיכרות עם אוכלוסיות שונות מגלה גם קהילות נזקקות (נכים, קשישים). התלמיד לומד להכיר על צרכיהם ומפתח תחושה של מחויבות כלפיהן. כך צומחת, באמצעות ביה"ס הקהילתי, תחושת מעורבות חברתית הלכה למעשה.

שיפור יחסים בין מורים לבין תלמידים

התגייסות המורים לפעילות בלתי-פורמאלית אחר הצהריים משנה, לעיתים, את מערכת היחסים בין המורה לבין תלמידיו, למשל: תלמידים סיפרו על מורה למתמטיקה שנהג תמיד ללמד בצורה "מרוכעת" בלא ליצור שום קשר אישי עם תלמידו, והנה החל לפתע לספר בדיחות בשיעורים, הזמין תלמידים אליו בשיעורים חופשיים, וגילה עניין אמיתי, איכפת לו שתלמידיו יצליחו – מה קרה? הסתבר שהוא העביר חוג בביה"ס הקהילתי, התלמידים אמרו: "פגשנו, בן אדם אחר".

בפאנל שנערך בקיץ תש"ן ברמות שפירא, בקורס רכזי בתי ספר קהילתיים על-יסודיים, סיפרו תלמידים מבתי ספר קהילתיים על התנסויותיהם, והנה מעט מדבריהם:

"זה פתח לנו המון אפשרויות עם המורים, למדנו להכיר אותם כבני אדם של שעות אחה"צ. זה השפיע גם על מערכת היחסים בשיעורים הרגילים".

גם למורים ניתנת הזדמנות להכיר את תלמידיהם בצורה אחרת:
"הייתי חברה במועצה הציבורית ובאחת הוועדות, ואצלי כבר אין הרגשה שביה"ס הוא ביח"ר לציונים. נוצר ממש גיבוש בין המורים לבין התלמידים. אני גם מאוד התעשרתי מן הפעילות שלי".
"נוצרה קרבה חרשה המשקפת את היחסים הטובים שקיימים בינינו".

מסתבר שכביה"ס הקהילתי נוצרות הזדמנויות רבות לשיפור הקשר שבין מורים לתלמידים. נוצרת אווירה המאפשרת תקשורת טובה יותר.

בבתי הספר הגדולים מאוד נוצרת אינטימיות בין מורה לתלמידים, בעקבות הפעילות בוועדות ובקבוצות השונות שבהן פותרים ביחד בעיות משותפות (ואף בין התלמידים לבין עצמם). אווירה זו גורמת לעיתים למוטיבציה רבה יותר ללמוד.

לסיכום, מניסיונו ביה"ס הקהילתי העי"ס מביא לשיפור בהרגשת התלמידים כלפי ביה"ס.

תגמולים למורים

מורים הם ציבור העובד עבודה קשה, בכרדיות: כל מורה עומד מול כיתה, והמפגש שלו עם המורים האחרים הוא מצומצם. ביה"ס הקהילתי מאפשר למורים מפגש מעשיר עם עמיתים לעבודה ועם אנשים שמחוץ למעגל הוראה. הוא מזמן להם אפיקי ביטוי מגוונים ועשייה שונה, והעיקר – הוא מזמן מסגרות לשיתוף פעולה עם מורים עמיתים, עם הורים ועם תלמידים.

לדוגמא: באחד מבתי הספר הקהילתיים העל-יסודיים התגלה המורה לאנגלית כבעלת כשרון לציור, ובכך תרם רבות בערב היצירה שאירגן ביה"ס. פעילות ביה"ס הקהילתי איפשרה לו להוציא לפועל כשרונות, שלא באו לידי ביטוי במסגרת עבודתו. מורים אחרים שנטלו על עצמם משימות ארגוניות, כתיבה, פרסום, שיווק ועוד, יכלו להינות גם ממימוש עצמי וממיצוי כשרונותיהם וגם מקבלת חיזוקים חיוביים רבים מחבריהם לצוות, שיצרו תחושת קרבה ואהדה לחבריהם ולכל המערכת.

פעילויות בשעות אחר הצהרים איפשרו למורה לאנגלית שהקשר שכינה לבין המחנך הצטמצם בדיווח – ליצור קשר עמוק יותר עם המחנכת ועם כיתה, היא נפתחה יותר לצרכים ולבעיות של התלמידים, המחנכת שיתפה אותה בהתלבטויותיה, ובפעם הבאה כשרצתה

למסור דיווח על התקדמותם של התלמידים בלימודים, עשתה זאת מתוך ראייה רחבה ומעמיקה יותר.

ביה"ס הקהילתי דורש מן המורה השקעת שעות נוספות ורכות מזמנו. לכאורה נראה שהרבר מעייף מאוד ועלול לגרום להאצת תהליך השחיקה של המורים. בנוסף לכך, תמיד קיים החשש של התערבות ההורים ושל אובדן השליטה של המורה עקב קרבת היתר שנוצרת בינו לבין התלמידים.

לאמיתו של דבר מתרחש תהליך שונה: ע"י הכשרה נכונה, נוצרת אווירה של אחריות משותפת של כל השותפים, שמקלה את העומס המוטל על המורה. באווירת הפתיחות קל יותר לעבוד ונוצרת תחושה של תמיכה הדדית הן בקרב צוות המורים, והן בין השותפים האחרים. אין לנו ספק שבי"ס קהילתי על-יסודי הוא אחת הדרכים למניעת שחיקת המורים.

כשיש ערוצי תקשורת פתוחים בין מורים והורים והמורים הופכים למוקד להתעניינות אצל התלמידים ואצל ההורים, ביה"ס הקהילתי מאפשר את תחושת היחד במקום הביקורת והמרירות הקודמים. החשדנות מפנה מקום לערבות הדדית ועשייה למען מטרות משותפות לרווחת התלמיד.

תגמולים למנהל

ביה"ס הקהילתי העל-יסודי הישראלי מיוחד מעמיתיו בארץ (יסודי) ובעולם, בתהליך החינוכי המתמשך, המכין את כל השותפים בו ומלווה את פעולתו. התפקיד המרכזי בהובלת ביה"ס מוטל על בעל תפקיד שנוצר על ידנו לצורך זה – הרכז. בתי הספר על-יסודיים הם גדולים מאוד ולכן היה צורך בהטלת התפקיד על אדם אחר שיסייע למנהל, ועל כך בפרק ב'. עם זאת חשוב לציין את מרכזיותו של המנהל בביה"ס הקהילתי וכלי מנהיגותו, אמונתו בדרך והגיבוי שהוא נותן לא ניתן להצליח בפרויקט.

ביה"ס הקהילתי העל-יסודי משמש כמרכז לחיי הקהילה ומסייע למורים, להורים, לתלמידים ולאוכלוסיות נוספות הקשורות בו לשפר את איכות חייהן.

מנהל ביה"ס הנתקל בחיי היום-יום בבעיות הנובעות משחיקת המורים, מתקשורת לקויה בין מורים והורים, מעוינות בין אוכלוסיות הורים שונות, וונדליזם וחוסר משמעת שהם סימן לניכור חריף מביה"ס, ורוצה להיות מעורב בשינוי פני ביה"ס ובהפיכתו למוסד מרכזי בקהילה, שינוי שיהפוך את חיי כל השותפים למשמעותיים יותר ויתרום בכך גם לשיפור ברמה הלימודית של ביה"ס – יכול לראות בביה"ס הקהילתי פתרון. ביה"ס הקהילתי מקנה תחושה של "גאווה-יחידה", ובכך הופך את ביה"ס לטוב יותר.

לדוגמא: בתי ספר ממלכתיים-דתיים, מותקפים פעמים רבות כביקורת של הורים על רמת הלימודים, על המדיניות החינוכית של ב"ס מעורב (בנים, בנות). דבר זה גורם לעיתים לבריחת תלמידים לישיבות ולאולפנות. מנסיונו, מנהלים שהפעילו את הפרוייקט בבית ספרם דיווחו ששיתוף ההורים בשיקולי הדעת קרב את ההורים ורתם אותם יחד עם הצוות הבית-ספרי לשיקום הדימוי של ביה"ס.

ב"ס קהילתי ע"ס תורם אם כך, גם לחיזוק האכפתיות והמעורבות בקהילה וגם להגברת הישגי התלמידים בכל התחומים וזהו בהחלט ב"ס מעניין.

את תרומתו של בית הספר הקהילתי לכל השותפים ניתן לסכם כחיזוק תחושת ה"אנחנו" ותחושת השייכות למה שהוא שלהם, ובו זמנית גדול מהם ושייך לכלל שהם מהווים חלק ממנו*.

אגף הנוער במשרד החינוך והתרבות היה המוביל ב"הנמכת החומות" בין ביה"ס והקהילה, באמצעות הפעילויות החברתיות בביה"ס בכלל ו"המחוייבות האישית" בפרט. מבחינה זו ביה"ס הקהילתי הוא פרוייקט שממשיך דרך זו.

7. ייחודו של ביה"ס הקהילתי העל-יסודי – יתרונות וקשיים

ב"ס קהילתי על-יסודי, בצעדו את צעדיו הראשונים מתמודד עם קשיים, שכן עצם הקמתו נועדה לחולל שינוי כמענה לבעיות. ממרבית המחקרים על מעורבות הורים בחינוך ילדיהם מתברר כי הורים מקדישים זמן רב יותר לפיתוח הקשרים עם ביה"ס, כאשר ילדיהם נמצאים בכיתות הנמוכות. עם זאת ידוע שככל שגיל הילד גבוה יותר, רב עניינם של ההורים בתכני הלימוד.

לפיכך, על ביה"ס הקהילתי העל-יסודי להשכיל לרתום את ההורים למעורבות באמצעות פתיחת ערוצי תקשורת בתחומים המעניינים את ההורים. כמו כן לתלמידיו הבוגרים של ביה"ס הקהילתי העל-יסודי יש יכולת לפעול באופן עצמאי. זהו ייתרון מבחינת הפעילויות עצמן, אך יכולת זו עלולה לגרום להסתניגויות מצד התלמידים, החשים כגדולים, מן המעורבות של הוריהם. גם ההורים חשים לעתים קרובות שאין צורך בהם. מאידך כאשר מושג שיתוף הפעולה שבין הורים ובנים יש לו פירות רציניים ביותר.

* גולדרינג - שפירא 1990.

דבר זה מחייב גיבוש דפוסים שונים של יחסי גומלין בין ביה"ס הקהילתי העל-יסודי לבין הורי התלמידים: כאשר מושג שיתוף הפעולה הזה, התוצאה מועילה גם בהקשר של בעיות גיל ההתבגרות: "נמצא כי פעילות משותפת של יצירה ועבודה תורמת לקירוב לבבות בין הורים לתלמידים, מזמנת מצבים המאפשרים ליבון בעיות ומסייעת להפגת מתחים בין הצדדים."* (ראה דוגמא ע' 99).

ביה"ס הקהילתי משמש כר נרחב למימוש כישורים וצרכים של ההורים, שאינם מבוטאים במקומות אחרים – ארגון ומנהיגות, יצירה ואומנות.

מן המחקר שערכו גולדרינג ושפירא, עולה כי בתי ספר יסודיים קהילתיים נתנו להורים לחוש שהם מעוררים את מעורבותם בתחומים רחבים, אך בפועל מתברר כי תחומי המעורבות של הורים בבי"ס קהילתי יסודי מוגבלים בעיקר לצד הפיזי: שמירה, הסעות, קישוט ותרומה לאווירה הכללית. ניתן לשער שנכונותם של ההורים להיות מעורבים לא נוצלה באפיקים אחרים מכיוון שהמורים וההורים לא עברו הכשרה ותהליך של שינוי דפוסי חשיבה, שיצביעו בפניהם על אפשרויות נוספות של שיתוף הורים. עצם טיבו של ביה"ס העל-יסודי מאפשר פעילות בתחומים מגוונים יותר, ומכאן שגם שיתוף ההורים יכול להתבצע בתחומים רבים יותר.

הסטריאוטיפ השלילי של בי"ס על-יסודי קונבנציונאלי מתאר ניכור רב בין מורים לבין תלמידים, שכן חלק מן המורים המקצועיים נכנס לכיתות רבות למספר קטן של שעות, והתוצאה היא שהמורים אינם מכירים את התלמידים, אף לא בשם. גם מחנכים עלולים שלא להכיר את תלמדיהם, מכיוון שהם שוהים בכיתתם מספר שעות קטן ביותר. במקרים רבים חלק מתפקידי החינוך מתפצל בין מספר אנשים מקצועיים בביה"ס – יועץ, רכז שכבה ואחרים. מכאן שתפקידו של בי"ס קהילתי עי"ס לחולל שינוי מאוד משמעותי באווירה ובאקלים החברתי בביה"ס, הרבה מעבר לשינוי המתחולל בבתי ספר קהילתיים יסודיים. תפקיד הרכז – הוא תפקיד ייחודי לבי"ס קהילתי על-יסודי. בבי"ס זה מתרכז הכל סביב המנהל, שכן בבי"ס זה לא קיימת המורכבות הרבה שישנה בבי"ס קהילתי על-יסודי (בתחום המבנה הארגוני, מערכת ההשתלמויות וכו' – להרחבה ראה – תפקיד הרכז ע' 37).

ייחוד אחר של ביה"ס הקהילתי העל-יסודי קשור לגילוי שבתי הספר מתפקדים כקהילתיים גם בערים גדולות כמו רמת-גן, ירושלים וזאת בגלל העובדה שקהילות היעד של ביה"ס העל-יסודי אינן רק קהיליה גיאוגרפית הסמוכה לביה"ס. יתרון נוסף ובוולט של בי"ס קהילתי עי"ס, על פני בתי ספר רגילים, מתבטא בעיתות חרום, הוא קל יותר להפעלה מאורגנת לפתרון בעיות הקהילה.

** פרידמן חשין.